

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: János Ferike

Cesztálynzás

Tár

7.12.21

Ty

Margitsziget

1943

Árpádházi Szent Margit szigete

Boldog Margit szigetének, vagy mai nyelven: a Margitszigetnek története viszszanyul a rómaiak idejébe. Sajnos, a római írók ránk maradt feljegyzéseiben nem találunk említést róla, de elképzelhető, hogy a kies fekvésű sziget, az erődítményekkel ellátott központ: Aquincum főszomszédságában kihasználatlanul maradt volna, mikor a tulsó parton már megerősített helyeik vannak. Ekkor épül a Duna másik partján Salva (Esztergom), a váci vidéken fekvő Cirpimansio és az Aquincummal szemben fekvő erőd.

A sziget északi csucsán talált rendkívül erős alapfalokról úgy vélik, hogy azok az aquincumi erődítmények kiegészítő részének maradványai. Hogy egyéb épület volt-e abban az időben rajta, azt ma már megállapítani nem lehet, mert ha lett volna is, a sziget változatos történetének viharai elpusztították.

Az V. század kezdetén Aquincum megszűnik a római birodalom végvára lenni, de megszűnik a birodalom virágkora is, és 448-ban már egész Pannonia és Noricum a hunok kezében van. A római írók hallgatnak, csak Béla király névtelen jegyzőjének krónikájából értesülünk, hogy Attila „...királyi lakot alkotta magának a Duna mellett, a hévizek fölött és minden régi műveket, melyeket ott talált, megújította és igen erős kőfallal megépíté, melyet magyar nyelven most Budavárának, a németek pedig Eczelburgnak neveznek“.

Forog az idő kereke; a népek folyton változnak hazánk földjén: hunok után a keleti gótok, gepidák, majd herulok; végül 548-ban Justinian császár szerződésileg kénytelen átengedni Pannonia egész tartományát a longobardoknak. Husz év múlva az avarok váltják fel őket, hogy rövid idő után helyet adjanak az utánuk jövő népeknek, melyek rövid időközönként cserélődnek, hogy maradandó nyomot nem hagyhattak.

Mire a magyar honfoglalók veszik birtokukba a földet, Aquincum már csak romjaiban áll. Béla király névtelen jegy-

Forrás:

Veszprémi újság

Budapest 1943. XII. 29.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Személy

Helyszám

zője szerint Árpád vezér tábort üt Rákosmezején s „...átkelven a Dunán tábort ütének a Duna mellett felhévvig. (A mai császárfürdő környéke.) S ennek hallatára a Pannonia földén lakó rómaiak mind futással menték életüket“. Nyomokat ebből az időből sem találunk a sziget sorsára vonatkozólag, első feljegyzéseink az Árpádházi királyok idejéről szólnak.

Első Árpádházi királyaink alatt Nyulak szigetének, (Insula Leporum) nevezik, a rajta levő vadaskertről. Királyaink gyakran tartózkodnak itt, (Imre király udvarával itt székel) s mivel az esztergomi érsek, országnagyok, főnemesek palotái is itt vannak, Urak szigetének is nevezik. E palotáknak sincs már nyoma. Később a sziget „Boldogságos Szűz Mária szigete“ nevével nyeri a IV. Béla király által építetett egyházzól és klostromról. Margit-szigetnek csak később, IV. Béla leányának, a kolostorban szentség hírében történt halála után nevezik.

A XIII. században a népes szigeten épületek emelkednek, ez már történetileg bizonyított tény.

Legrégibb a premontrei szerzetes kanonokok szent Mihály arkangyalról nevezett prépostsága. Az 1120-ban alapított rendet II. István hívja hazánkba, s első rendházuk 1130-ban a nagyváradi hegyen épült, „Szent István első vértanuról“ nevezett kolostor. Ennek leányháza a szigeti, gót stílusban épült zárdá, melynek alapítását vak Béla idejére, 1130-ra teszik. Tény, hogy 1220-ban már fennáll, ami Bélának, az ifjabbik királynak ez évben kelt adományleveléből kitűnik, melyben a pazanduli pusztán fekvő malmot a prépostságnak „jobb ellátása“ végett adományozza.

A templom és kolostor az 1242. évi tatár betöréskor nagy kárt szenved, IV.

Béla király 1247-iki adománylevelében azzal a kikötéssel adományoz a budai várfoki szerzeteseknek egy malmot, hogy azok annak jöveleméből a premontreiek feldult kolostorát javíttassák ki.

Szoliman 1526 szeptember 10-én elfoglalja Budát, a török pusztítások hírére a szerzetesek elhagyják a szigetet, de kolostorukat és egyházukat a török sereg feldulja. Buda visszafoglalásakor 1686-ban, a sziget kórháznak van berendezve, az ostrom alatt a sebesülteket sátrakban és barakkokban ápolják. A premontrei rend házának már csak romjait találják.

A sziget történeti és régészeti szempontból legérdekesebb épülete a domonkosrendi apácák Boldogasszonyról nevezett egyháza és zárdája; alapítása hazánk legszomorubb korszakára esik.

Szt. Domonkos szerzetét hazánkban Paulus Ungarus, a bolognai egvetem egyházi magyar tanára terjeszti el. A hagyomány szerint maga Szt. Domonkos öltözteti be rendjébe 1221-ben Bolognában s még ebben az évben Magyarországra küldik a rend terjesztésére. Társaival Győrben kezd munkáját, innen Veszprémbe és Székesfehérvárra jut. De Veszprémbe a dömés apácák monostorában

az alig meginduló életet megzavarja a tatárok betörése. Az apácák elmenekülnek, az országon a pusztulás vihara száguld keresztül.

A királyi család Veglia szigetén talál menedéket, de két leánygyermeküket, Katalint és Margitot, elragadja a halál. IV. Béla ekkor fogadalmat tesz, hogy ha születendő gyermeke leány lesz, azt Isten szolgálatára fogja szentelni. Imája meghallgatásra talál; hazatérésük után a gyermek Margit Bodomér gróf özvegyének, Olympiának gondjaira bízva, az újra benépesült veszprémi Szt. Katalin kolostorba kerül. Béla király apácának nevelődő leánya számára klostrom építését tervezi s a Dunában fekvő csendes szigetet találja alkalmasnak arra, hogy itt az elmélkedő, Isten dicsőítő életű női szerzet letelepedjen.

Margit királya leány kilenc éves korában, 1251-ben kerül a Nyulak szigetén épült klostromba, hetven előkelő magyar nővel együtt, kik közül halála idejében, 1271-ben még negyven van életben. Soraikban találjuk V. István leányát, Erzsébetet és IV. Béla három leányunokáját is.

A királyok gazdag adományaikkal gyakran megemlékeznek a zárdáról, legbőségesebben az alapító: IV. Béla 1259-ben kelt alapító- és adománylevele:

„Mi IV. Béla, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodóméria és Kunság királya, mindenkinek közös Megváltónkban üdvét! Miután mi a mennyek nagy Uránál Jézust és ennek szent anyját tekintjük az emberiség pártfogója- s közbenjárójaként, lelkünk egész tehetségét oda

Kolostor és templom a Nyulak Szigetén XVI. századbeli rajz szerint

irányozva, hogy tiszteletünket tetteleg is nyilváníthassuk, monostort építettünk a hajdani Nyulak szigetén, azt a Boldogasszony emlékére alapított apáczáknak adván, az érsek és a püspökök tanácsára elhatároztuk, hogy a domokosszerzet atyái üdvös tanácsajkkal oktassák és ápolják a szent szüzeket.

„Hogy ebbeli tiszteletünknek annál önzéstelenebb jelét adjuk, legkedvesebb leányunkat, Margitot helyeztük a monostorba, hogy a vallás öltönyében imádjá Istent és szűz szava könyörgéseivel kérje hazánk védőjét, hogy az irgalom malasztjait terjessze ki reánk és országunkra. Minthogy pedig a vallást képviselők csak úgy felelhetnek meg hivatásuknak, ha anyagilag nem szenvednek szükségét; a Boldogságos szűz iránti határtalan tiszteletünk jeleül adtuk és adományoztuk a monostornak örök időkre Ó-Pest körül (Uj-Pestnek Budavárost hívták) Vzlár (Oszlár), Sull (Sülly) falukat és Sinkóta (Czinkota), Nemus, Nogust és Vkurd (Ökörd) földeket.

„És miután eme vallásos czélra szentelt királyi adományunk szabad akaratunkból eredvén, azok bőségét is föltételezik: e javadalmakat minden oda tartozó földel-ekkel, határaikkal és hasznvételeikkel az adományleveleket föltételező jogokkal adtuk a monostornak úgy, hogy utódaink adtuk a mennyek királynéja sérelme nélkül rendelkezésünket soha kétsébe ne vonhas-

sák annál kevésbé megmásíthassák, jelen levelünket kettős pecsétünkkel erősítvén. Pál, székes-fehérvári választott püspök aicancellárunk, hívünk által. 1259.”

Margit szépségét a durva fehér szőrruha sem bírja elfedni, s Ottokár cseh király 1262-ben kezét kéreti. Margit még abban az évben, husz éves korában leteszi az örök fogadalmat és felveszi a fátyolt, az esztergomi érsek, a váci és nyitrai püspök jelenlétében. Bár többször kínálják meg a zárdá fejedelempői címével, állhatatosan visszautasítja és egyszerű apáca marad felavatása után kilenc évvel, 1271. febr. 15-én, egy szombati napon bekövetkezett haláláig Testét ideiglenesen erős vassal pántolt fakoporsóba teszik, s Fülöp, esztergomi érsek a templom főoltára előtt

ásott sirba temeti. A sir tizenkét napig marad fedetlenül, hogy az odazarándokló nép megtekinthesse. Albert és Petur lombardi szobrászok három hónapig dolgoznak Margit vörösmárvány koporsójának vésetein. A szentség hírében elhunyt királyleány testét az új koporsóba helyezve, ugyanaz a finom illat volt érezhető, mint temetésekor.

A virágzásnak indult kolostor Kun László halála után hanyatlani kezd, Mátyás idejében újra visszanyeri régi tekintélyét. Egy 1459-ből kelt pápai okmány megengedi a király anyjának, Szilágyi Erzsébetnek, hogy a szigeten lakó apácákat bármikor meglátogathassa.

A mohácsi vész hírére 1526-ban az apácák elhagyják a szigetet, de a következő évben, Szulejman és Zápolya között kötött szövetség folytán visszatérnek, ugylátszik a török nem dulta szét a kolostort.

1529-ben Szulejman elfoglalja Budát Zápolya számára, ekkor a szerzetesnők újra elköltöznek, II. Lajos özvegye, Mária hívja vissza őket.

1541-ben kezdetét veszi a több mint másfélszázados török uralom, ekkor az apácák végleg elhagyják a szigetet; magukkal vive Margit holttestét a koporsóval és ereklyékkel együtt. Előbb Nagyváradra, 1567-ben Nagyszombatba, végül Pozsonyba, a Clarissákhöz költöznek, ahol az utolsó margitszigeti apáca 1637-ben hal meg.

A Boldogasszony kolostora és egyháza a sziget dereka táján állott, közel a pesti parthoz. Romjai felfedezésének is érdekes a története; az 1838-as árvíz előtt a romokat föld fedi, s egy dombot képezve, a

sziget legnagyobb pontját alkotják, melynek tetején a kilátás élvezésére kis kertilak épült. A sziget felületének kitöltése alkalmával földre van szükség, amit a dombról hordanak le, mikor is napvilágra kerülnek Mária egyházának romjai. A templom falain még a festés nyomai is láthatók, néhol élénk téglavörös, néhol kék, máshol meg szürke alapszínnel. Sőt, a szentély romjai az élénk színezeten kívül még dus aranyozás nyomait is mutatták, ami később a festékekkel és vakolattal lehullva, ma már nem látható.

Az árvíz után ismét szükség lévén a partok és töltések kijavítására, most már a romok közül ásták ki a földet. A templomrom belsejében felfedezik azt az érdekes sirt, mely azóta is sok találgatásra

adott alkalmat. Egyesek V. István király, mások a szent királyleány végső nyughelyének tartják. Az arannyal himzgett öltönydarabokon kívül egy korona, gyűrű és néhány pénzdarab kerül felszínre. Az előbbieket a Levegőn szétfoszlottak, az utóbbiak a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe kerültek. Az ásatásnál talált csontvázak részére József nádor kápolnát szándékozott építeni, de ez elmaradt. A csontokat egy közös sirba temették; előzőleg a mintegy negyven darab koponya közszemlére volt kitéve, a templomromok között.

A Boldogasszony kolostora és templomán kívül más épületek is állottak a szigeten. Nézzük ezek történetét.

IV. Béla király alapítólevele szerint a nyulszigeti apácák templomában az isteni tisztelet és gyóntatás, később a vagyonkezelés is a Domonkosrendi szerzetesekre hárul. Mivel tisztségüknek, távolról nem

tehetnek eleget, az apácakolostor közelében építettek nekik lakóhelyet. Hogy ez nem csak lakóház, hanem valószínűleg iskolakolostor, azt az apácák udvertalálását észlelnek talált romok bizonyítják. Ezek nagyobb épültre vallanak, de ha arra gondolunk, hogy a szerzetesek szolgálatát tartották, ők adták szállást az apácák férfi cselédjének sőt leváltáruk és ifjaknak kezelői is itt nyertek elhelyezést, érthetővé válik a méretek nagysága. A Dörmések itt tartózkodása rövid idejű. 1458-ban

II. Pius felmenti az apácákat a rend joghatósága alól, mire a szerzet elhagyva a szigetet, a papi teendők ellátása a minoritákra hárul, akiknek szintén állott itt zárdájuk. Ezt 1270-ben IV. Béla fia, V. István alapította. A kolostor és az egyház is a mohácsi vész után pusztul el, csak egy toronyalaku, dűledező épületrom marad belőle, melyet biztonsági okokból, a sziget újabbkori rendezésekor lebontanak.

Több történetírónk szerint IV. Béla király az apácakolostor felépítése után, annak szomszédságában díszes palotát építtetett, hol gyakran időzött. Végül megbetegedvén, még Margit leánya életében, 1270 május 5-én elhunyt. Fájdalom, a palotának még nyomai is eltűntek.

Néhány épület létezéséről IV. Kun László király adományleveléből értesülünk. Az 1278-ban kelt, börtörtvény latin nyelven írt, kettős pecsétjének vörös-zöld selyemzsinóron függő töredékével, az országos levéltárban őrzött okirat szerint az érseki vár, torony és ház kivételük a nyulszigeti apácák számára tett királyi adományozás alól, — minoriták és premonstreiek kolostorával és templomával s a kereszties vitézek házával együtt. Az érseki vár, torony és ház építési idejét meghatározni nem lehet. Az kétségtelen, hogy a sziget északi csucsán állottak, a két előbbi a folyó mellett, a ház beljebb, amíg a törökudulás el nem pusztította őket.

Még a Szent János vitézek, vagy keresztiesek váráról kell szólnunk. 1291-ben IV. Miklós pápa megerősíti a sziget adományozását és említést tesz egy utcáról... „mely a János vitézek várától a kolostorok felé vezet”. Az épület a sziget alsó részén állott, 1858-ban még látható a falmaradványa.

Kövessük tovább a sziget sorsát egészen az újabb időkig: II. József császár eltörli a szerzetesrendeket; a margitszigeti apácák egykori birtokát a vallás- és közoktatási alapítványhoz csatolják. A sziget buja, fütermő földjét haszálónak használják, utolsó bérlője, Majer óbudai polgár, szőlőt is termel rajta. Az 1790-iki

pozsonyi országgyűlésen Lipót király negyedik fiát, Sándor főherceget nádorrá választják, nyaralóhelyének a Margitszigetet jelöli ki a királyi rendelet. Használataért a kincstár évi 500 forintot fizet a közalapítvány pénztárába. Halála után 1795-ben József főherceg lett a helytartó, majd nádor. A gyönyörű szigetet biztosítani akarja utódainak és felterjesztést tesz hogy a közalapítványt illető piliscsabai uradalmat cseréljék ki a kincstárnak Biharmegyében fekvő püspökladányi uradalmával. A hivatalos eljárás után a nádor királyi adományozás útján tulajdonosa lett a piliscsabai uradalomnak, melynek tartozéka a Margitsziget. István nádor 1847-ben mint családi tulajdont öröklő, 1849-ben a sziget újra haszonbérbe kerül, végül József főherceg saját kezelésébe veszi fővárosunknak legszebb részét és történelmünk legrégebb napjainak tanuját.

Dr. GAÁL FERIKE